

Juryrapport Karel van Manderprijs 2017

Sinds 1958 reikt de Vereniging van Nederlandse Kunsthistorici (VNK) jaarlijks de Karel van Manderprijs uit voor een waardevolle wetenschappelijke publicatie die op een overtuigende wijze nieuw licht werpt op een deel van de kunstgeschiedenis. De jurering voor deze prijs vindt plaats op basis van een vooraf opgestelde bibliografie van publicaties die de afgelopen vijf jaar over een kunsthistorisch onderwerp binnen een vastgesteld tijdvak zijn verschenen. Dit jaar vormt de Bibliografie *Beeldende Kunst en Kunstnijverheid 1700-1850* met publicaties verschenen tussen 2012-2016 de basis voor jurering en prijsuitreiking. De zeer omvangrijke bibliografie is dit jaar met veel zorg samengesteld door Loes Scholten, waarvoor de VNK haar zeer dankbaar is.

De jury van de Karel van Manderprijs kent een jaarlijks wisselende samenstelling. Dit jaar bestond de jury uit Eveline Koolhaas-Grosfeld (zelfstandig kunsthistoricus), Jet Pijzel-Dommisse (voormalig conservator kunstnijverheid, Gemeentemuseum Den Haag), Frans Grijsenhout (hoogleraar Kunstgeschiedenis van de nieuwere tijd, Universiteit van Amsterdam) en Frits Scholten (senior conservator beeldhouwkunst Rijksmuseum en bijzonder hoogleraar Westerse beeldhouwkunst tot 1800, Universiteit van Amsterdam). Voorzitter en secretaris van de jury waren Annette de Vries (tevens voorzitter VNK) en Judith Niessen (voormalige bestuurslid VNK).

In het algemeen merkt de jury op dat de (lange) 18de eeuw als onderzoeksveld nog steeds niet de aandacht krijgt die deze periode verdient. Nieuw materiaal en nieuwe inzichten blijven grotendeels uit. De bibliografie laat ook een aantal trends in het kunsthistorisch onderzoek zien: de aandacht verschuift in toenemende mate van traditionele, stijlkritische en monografische onderwerpen naar de cultuurhistorische context waarin (kunst)historische objecten functioneerden. Dit laatste type onderzoek, dat regelmatig ook wordt verricht door onderzoekers uit aanpalende disciplines, levert doorgaans de meest vernieuwende inzichten op. Het spannendste onderzoek vindt veelal plaats aan de randen van het kunsthistorische vakgebied. Dit betekent dat de discipline verandert en ook enigszins ‘verdamp’t in crossovers.

De periodisering in tijdvakken – thans 1700-1850 – bij bibliografie en prijsuitreiking wordt door de jury als redelijk arbitrair en voor discussie vatbaar ervaren. Ook valt het de jury op dat

steeds meer publicaties het werk zijn van meerdere auteurs en dat in het geval van wetenschappelijke publicaties door één auteur (veelal proefschriften) regelmatig sprake is van onderzoekers uit de leeftijdscategorie 50plus. De genoemde trends zijn ook zichtbaar in de keuze van de jury voor de vier nominaties voor de Karel van Manderprijs 2017. Het gaat om twee kunsthistorici, een historicus en een theoloog, allen van gevorderde leeftijd. De genomineerde publicaties scoren hoog op de criteria vernieuwend qua onderwerp/materiaal en wetenschappelijke relevantie. Het criterium publiekstoegankelijk heeft de jury minder zwaar laten meewegen. In alfabetische volgorde gaat het om de volgende nominaties:

W. Kranendonk, Giambattista Tiepolo's 'pittoresca erudizione'; beeldinventie en kunsttheorie in het werk van een achttiende-eeuwse schilder, Arnhem 2013. Promotie Radboud Universiteit Nijmegen

Genomineerd vanwege het (in de bibliografie 1700-1850 verder schaars vertegenwoordigde) internationale en echt 18de-eeuwse kunsthistorische onderwerp. Helder geschreven met een overtuigende en nieuwe visie op Tiepolo's artistieke strategie.

R.H.M. van der Poel, Made for trade, made in China; Chinese export paintings in Dutch collections: art and commodity, Leiden 2016. Promotie Universiteit Leiden

Genomineerd vanwege het vernieuwende en originele onderwerp. Een rijk geïllustreerd boek over een onbekend aspect van ons erfgoed.

G.P. Sanders, Het present van Staat; de gouden ketens, kettingen en medailles verleend door de Staten-Generaal, 1588-1795, Hilversum 2013. Promotie Universiteit Leiden

Genomineerd omdat het een bronnenstudie van ongekeerde omvang en volledigheid is met grote relevantie voor het kunsthistorisch onderzoek. Een fascinerend en tot dusver sterk onderbelicht thema, dat bovendien mooi is beschreven.

M.L. van Wijngaarden, Schitterende getuigen; Nederlands Luthers avondmaalsgerei als identiteitsdrager van een godsdienstige minderheid, Delft 2016. Promotie Universiteit Utrecht

Genomineerd omdat het een voorbeeld is van 'material Christianity', een nieuw perspectief voor bestudering van religieuze voorwerpen als betekenisdrager. Het is daarnaast een publicatie op een minder belicht terrein van de kunstgeschiedenis: het kerkzilver.

De jury heeft in haar beraadslagingen uitgebreid stilgestaan bij de merites van de afzonderlijke werken en hieruit kwamen de publicaties *Het present van Staat* van George Sanders en *Giambattista Tiepolo's pittoresca erudizione* van Wim Kranendonk ten slotte als favorieten naar voren.

George Sanders' magnum opus gaat over veel meer dan de titel aangeeft. Het leest mede als een geschiedenis van de Republiek en verhaalt over een nieuw en fascinerend, maar in de kunstgeschiedenis onderbelicht onderwerp: het verlenen van ketens, kettingen en medailles door de Staten-Generaal gedurende de volledige bestaansperiode van de Republiek, 1588-1795. In afzonderlijke hoofdstukken onderzoekt de auteur de procedures omtrent het proces van belonen, de personen die werden vereerd, hun herkomst, functies en verdiensten alsmede de vorm en afbeeldingen van de erepenningen en de makers ervan. In vier bijlagen geeft hij achtereenvolgens een chronologisch overzicht van de schenkingen, transcripties van de belangrijkste bronnen, de biografische gegevens van medailleurs, stempelsnijders en goudsmeden en tot slot de betalingen. Sanders benadert zijn onderwerp vanuit de internationale context van het uitdelen van ridderorden en geschenken aan diplomaten, vertrekkende gezanten en personen van grote verdienste.

Het present van Staat is een bronnenstudie van ongekeerde omvang en volledigheid. Sanders is van huis uit historicus en sinds 1994 verbonden aan Rijksmuseum Paleis Het Loo en sinds 1999 als conservator aan het Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden. Zijn studie is van grote relevantie voor het kunsthistorische vakgebied. Voor kunsthistorici zijn om te beginnen de voorstellingen op de penningen – gewonnen zeeslagen en belegeringen e.d. – interessant: een soort propaganda in artistieke vorm die door Sanders' boek niet langer over het hoofd kan worden gezien. De Staten-Generaal hadden er grote sommen geld voor over om het bestaan van de Republiek op deze manier te legitimeren. Opmerkelijk is ook dat naarmate de tijd vordert, de voorstellingen op de medailles steeds meer nadruk leggen op de verbondenheid van de gewesten. Dit inzicht is voor het onderzoek naar het eenheidsbesef binnen de Republiek van grote betekenis. Ook voor de duiding van talrijke portretten, waarop

bestuurders en regenten uit de Republiek of buitenlandse prominenten zich graag met hun onderscheidingen lieten vereeuwigen, is deze studie van groot belang. Dit geldt zeker ook voor onze kennis van de kunstnijverheid in het algemeen en het ambacht van goudsmeden in het bijzonder. Het boek laat voorbeeldig zien dat het mogelijk is om aan de hand van een groep ‘vergeten’ objecten een hele wereld op te roepen. Het is goed leesbaar en keurig uitgegeven.

Wim Kranendonks’ *Giambattista Tiepolo’s pittoresca erudizione* is een verrassend, knap en kunsthistorisch bijzonder degelijk proefschrift over een mooi, internationaal en echt 18de-eeuws onderwerp. In het boek wordt een succesvolle poging gedaan om op een nieuwe manier te kijken naar de strategieën van de schilder Giambattista Tiepolo bij het creëren van zijn illusionistische voorstellingen op wanden en plafonds van grote vertrekken. Waar de eerdere literatuur Tiepolo ofwel typeerde als een ‘decorateur’ die al dan niet bewust gefragmenteerd te werk ging (Alpers, Baxandall) of juist als een voortzetter van de Renaissancistische opvatting van een geschilderde voorstelling als een eenheid, een raam of *Bildordnung* met een onderliggend (onzichtbaar) netwerk van constructielijnen (Hetzer), probeert Kranendonk tegenover deze beide tegengestelde visies een meer genuanceerde kijk op de werkwijze van Tiepolo te ontwikkelen. Hij baseert zich daarbij op een gedetailleerde analyse van Tiepolo’s schilderkunstige middelen: kleurgebruik, suggestie van ruimte, de relatie van de geschilderde ruimte met de werkelijke ruimte en de wijze van het weergeven van narratief en actie. Daarbij greep Tiepolo, aldus Kranendonk, terug op het 16de-eeuwse voorbeeld van Veronese, maar niet klakkeloos, want hij paste de Venetiaanse schilderkunstige traditie subtiel aan de laat-17de- en 18de-eeuwse kunstopvattingen aan. In die genuanceerde artistieke strategie schuilt volgens Kranendonk de schilderkunstige eruditie, de *pittoresca erudizione*, van Tiepolo.

Kranendonks’ analyses zijn overtuigend en vormen een nieuwe en waardevolle bijdrage aan onze kennis van Tiepolo’s werk en werkwijze. De werken worden voornamelijk vanuit hun compositorische en coloristische kwaliteiten beoordeeld en geanalyseerd, dus nadrukkelijk vanuit het standpunt van de kunstenaar zelf en diens picturale opvattingen en strategieën. Er is daardoor wel wat minder ruimte voor een breder cultuurhistorisch perspectief op het oeuvre van Tiepolo.

De jury van de Karel van Manderprijs was uiteindelijk echter unaniem in zijn beslissing om de Karel van Manderprijs 2017 toe te kennen aan *Het present van Staat* van George Sanders. Dit boek zal naar de mening van de jury de komende decennia een onmisbaar standaardwerk binnen het kunsthistorisch en historisch onderzoek blijken te zijn. Daarbij is het heel goed leesbaar geschreven en prachtig uitgegeven. De leden van de Staten-Generaal die deze gouden ketens, kettingen en medailles hebben verleend, en het beroepsveld van Nederlandse kunsthistorici hadden zich voor dit prachtige onderwerp geen betere auteur kunnen wensen.

6 oktober 2017

Annette de Vries
Voorzitter Jury Karel van Manderprijs